

ПЛАН ГРУПОВИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ “ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ”

Практичне заняття № 1 (2 год.)

Місце теорії міжнародних відносин у системі політичних наук

1. Місце теорії міжнародних відносин у системі політичних наук.
2. Предмет, об’єкт, методологія і методи теорії міжнародних відносин.
3. Історія міжнародних відносин.

За допомогою методичної літератури визначте місце, яке займає ТМВ у системі гуманітарних наук та міжгалузевий зв’язок з іншими галузями суспільного життя.

У межах практичного заняття необхідно розглянути основні категорії теорії міжнародної політики:

міжнародні відносини – система економічних, політичних, соціальних, дипломатичних, правових, військових та культурних зв’язків та взаємодій, що виникають між суб’єктами світового співтовариства;

міжнародна політика – політична діяльність суб’єктів міжнародного права, пов’язана з забезпеченням загальної безпеки, охорони навколишнього середовища, подолання відсталості, злиднів, голоду, хвороб;

зовнішня політика – загальний курс держави в міжнародних справах, який регулює взаємовідносини з іншими державами у відповідності з потребами внутрішньої політики;

національний інтерес – усвідомлення та фіксація у діяльності лідерів провідних потреб національної держави;

національна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держав від зовнішніх та внутрішніх негараздів;

війна – збройна боротьба між державами або етнічними групами, крайній ступінь політичної боротьби;

міжнародний конфлікт – крайнє загострення суперечностей сторін, пов’язане із відмінностями їхнього становища, різницею політичних, економічних інтересів;

міжнародна безпека – це такий стан міжнародних відносин, який забезпечує стабільність розвитку, суверенітет та незалежність усіх суб’єктів міжнародного співтовариства;

агресія – усі види та форми незаконного, з погляду ООН, збройного нападу та застосування однією державою та групою держав проти суверенітету, територіальної недоторканості чи політичної незалежності країн;

революція – корінні, глибокі якісні зміни в розвитку певних явищ суспільства, засобів виробництва, різних галузей знань;

глобалізація – загальноцивілізаційний процес, який впливає на політичні та інші сфери людського життя;

дипломатія – управління міжнародними відносинами шляхом переговорів;

міжнародний тероризм – форма політичного екстремізму, застосування найжорстокіших методів насилля, включаючи і фізичне знищення людей, для досягнення певних цілей у міжнародних відносинах.

Дайте чітке уявлення методології та методам вивчення навчальної дисципліни.

Проаналізуйте основні погляди на природу міжнародних відносин у працях Конфуція, Аристотеля, Платона, Н. Макіавелі, Г. Гроція, Т. Гоббса, Дж. Локка, І. Бентама, Ш. Монтеск'є, Л. Сен-П'єра, І. Канта, Г. Гегеля, К. Маркса.

Основна література:

1. Введение в теорию международных отношений и анализ внешней политики / Под ред. Н.А. Ломагина. – СПб., 2001.
2. Камінський А. Вступ до міжнародних відносин. – Львів, 1995.
3. Рябов С.П. Теорія міжнародної політики // Політологічні читання. – 1995. – № 1.
4. Храбан И. Современная система международных отношений одновекторная? // Персонал. – 2004. – № 8.
5. Шепелев М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Додаткова література:

1. Абульханова-Славська К.А. Стратегия жизни. – М., 1991.
2. Алтухов В. Философия многомерного мира // Общественные науки и современность. – 1992. – № 1.
3. Алпатов С.П. Новое политическое мышление и современные международные отношения: анализ современной политологии. – Одесса, 1991.
4. Бэтглер А. Контуры мира в первой половине XXI века и чуть далее // МЭиМО. – 2002. – № 1

5. Вебер А.Б. Быть или не быть... Глобальное управление как мировая проблема // Международная экономика и международные отношения. – 1993. – № 4.
6. Лебедева М. Мировая политика как наука и дисциплина: школа МГИМО // Вестник МГУ. Серия 18. – 2004. – № 3.
7. Павленко Ю. Три підходи до розуміння світового історичного процесу // Політична думка. – 1997. – № 1.

Питання для самостійного опрацювання

1. Яке існує співвідношення між методологією, методом, методикою та технікою дослідження?
2. Як принцип діалектичного методу реалізується у міжнародних дослідженнях?
3. Чому аналіз і синтез невіддільні один від одного?
4. Чим зумовлена необхідність виникнення дельфійського методу?
5. В яких напрямках міжнародних досліджень знайшли застосування математичні та статистичні методи?

Практичне заняття № 2 (2 год.)

Поняття теорії міжнародних відносин

1. Поняття “Теорія міжнародних відносин”, “Міжнародна політика” та інші категорії.
2. Учасники міжнародних відносин.
3. Цілі і засоби, що використовуються учасниками міжнародних відносин.
4. Класифікація теорії міжнародних відносин.

Дайте визначення поняттям “Теорія міжнародних відносин”, “Міжнародна політика”, а також іншим категоріям, що необхідні для повного засвоєння матеріалу з даної теми.

Проаналізуйте розбіжності в характері дій учасників міжнародних відносин. Як кожний з них використовує засоби для досягнення власної мети?

Надайте класифікацію теорії міжнародних відносин, користуючись першоджерелами. Які з них мають право на життя в сучасних умовах? Визначте необхідність типологізації міжнародних відносин, оскільки вона дозволяє виявити чинники, які впливають на розвиток світового співтовариства та конкретних держав. Проаналізуйте типологізацію, запропоновану американськими дослідниками Дж. Модальським та П. Морганом за хронологічним

принципом; типологізацію за принципом розстановки сил та характером відносин М. Каплана.

Основна література:

1. Введение в теорию международных отношений и анализ внешней политики / Под ред. Н.А. Ломагина. – СПб., 2001.
2. Камінський А. Вступ до міжнародних відносин. – Львів, 1995.
3. Кремень Т. Актори міжнародних відносин у глобалізованому світі // Віче. – 2003. – № 11.
4. Рябов С.П. Теорія міжнародної політики // Політологічні читання. – 1995. – № 1.
5. Шепелєв М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Додаткова література:

1. Абульханова-Славська К.А. Стратегия жизни. – М., 1991.
2. Алпатов С.П. Новое политическое мышление и современные международные отношения: анализ современной политологии. – Одесса, 1991.
3. Арон Р. Мир і війна між націями. – К., 2000.
4. Вебер А.Б. Быть или не быть... Глобальное управление как мировая проблема // Международная экономика и международные отношения. – 1993. – № 4.
5. Лебедева М. Мировая политика как наука и дисциплина: школа МГИМО // Вестник МГУ. Серия 18. – 2004. – № 3.
6. Павленко Ю. Три підходи до розуміння світового історичного процесу // Політична думка. – 1997. – № 1.
7. Фукуяма Ф. Великий разрыв. – М., 2004.
8. Фукуяма Ф. Конец истории. – М., 2000; Вопросы философии. – 1990. – № 3.
9. Шеркін С. Відповідальність лідерів і доля аутсайдерів: гострі колізії сучасної міжнародної системи // Політика і час. – 2006 – № 7/8.
10. Ясперс К. Будущий мировой порядок // Век XX и мир. – 1990. – № 9.

Питання для самостійного опрацювання

1. Яка відмінність між теоретичним та ідеологічним обґрунтуванням міжнародної політики?
2. Чим зумовлено створення загальної теорії міжнародних відносин?
3. Які чинники зумовили тенденцію до автономності науки про міжнародні відносини?

4. Які, на вашу думку, головні міжнародні актори в сучасному світі?
5. Як трансформувались теорії міжнародних відносин в умовах глобалізації?

Практичне заняття № 3 (4 год.) Сучасні теорії міжнародних відносин

1. Умови виникнення теорії міжнародних відносин.
2. Політичний ідеалізм та політичний реалізм.
3. Школа стратегічного аналізу.
4. Модерністські теорії міжнародних відносин.
5. Неокласичні теорії міжнародних відносин.

При підготовці до семінару № 3 варто звернути увагу на те, що знання про міжнародні відносини почали відокремлюватись у самостійну науку після Першої світової війни. Доречно було б наголосити на зроблений у цій галузі вклад Уельського університету.

Зверніть увагу на те, що політичний ідеалізм – це напрям науки про міжнародні відносини, який розглядає міжнародні феномени з погляду абстрактних морально-етичних ідеалів і правових норм. Назвіть представників цього напрямку (Д. Перкінс, У. Ліпман, Ф. Танненбаум, Т. Мюррей, Д. Фосдін, П. Лайнбарджер, Ч. Маршал, У. Еліот). Чому вони декларують, що міжнародні відносини мають відповідати нормам моралі.

Акцнтуйте увагу на визначенні політичного реалізму. Політичний реалізм – напрям науки про міжнародні відносини, що ґрунтується на філософському позитивізмі та прагматизмі і визначається “силовим” підходом до оцінки міжнародних відносин.

Доречно розглянути напрями політичного реалізму та їх представників: *поміркуваний напрям* (Р. Нібур, Е. Карр, Г. Моргентгау, Дж. Кеннан), *центристський напрям* (У. Ростоу, Р. Осгуд, Г. Кан, Е. Стілмен, У. Пффафф) та *ультраконсервативний напрям* (Р. Стаус-Хюпе, С. Пассоні, У. Кінтнер, Дж. Догерті, А. Кортрел). При відповіді варто розглянути шість принципів політичного реалізму, сформованих Г. Моргентгау.

Школа стратегічного аналізу значною мірою пов’язана з розвитком політичного реалізму. Відповідь доречно розпочати з розгляду поняття стратегія.

Запам’ятайте модерністські напрями міжнародних досліджень, які представлені такими основними теоріями: загальні теорії зовнішньої політики; теорії міжнародних систем та ін.

Уваги заслуговують погляди неомарксистів стосовно міжнародних відносин. Прихильники даного напряму підкреслюють, що міжнародні відносини набувають залежного характеру від США.

Основна література:

1. Гладкий Ю. Глобалистика: трудный путь становления // МЭиМО. – 1994. – № 10.
2. Кулагин В. Современные теории международных отношений // Международная жизнь. – 1998. – № 1.
3. Феофанов К. Современное мировое общество // Социально-гуманитарные знания. – 2005. – № 6.
4. Цыганков П. Р. Арон о политической науке и социологии международных отношений // Соц.-пол. науки. – 1991. – № 5.
5. Шепелев М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Додаткова література:

1. Арон Р. Мир і війна між націями. – К., 2000.
2. Хозин Г. Джеймс Розенау как теоретик международных отношений // Соц.-пол. науки. – 1991. – № 3.

Питання для самостійного опрацювання

1. У чому полягають філософські підвалини полеміки між політичними ідеалістами та політичними реалістами?
2. Як можна оцінити тезу політичних ідеалістів про визначальну роль морально-правових норм та принципів у міжнародних відносинах?
3. Чому політичний реалізм було більш схвально прийнято у зовнішньополітичних колах?
4. У чому полягає мета зовнішньої політики з погляду реалістів?
5. Як політичні реалісти визначають характер впливу оточення та поглядів національних лідерів на політичну поведінку держави?
6. У чому полягає сутність критики традиціоналістських напрямків з боку модерністів, якою була б відповідь представників класичного підходу?
7. Як слід розуміти висловлювання Х. Булла про те, що модерністи “стають на шлях інтелектуального пуританізму, який утримує їх... настільки ж далеко від сутності міжнародної політики, наскільки мешканки жіночого монастиря у вікторіанську епоху були далекі від вивчення питань сексу”?
8. Чому Х. Булл вважав, що модерністські підходи неспроможні досягнути сутність міжнародних явищ?

9. Наведіть приклади, що обґрунтовують відмінність між реалістичним та ідеалістичним (легалістсько-етичним) підходами у зовнішній політиці держав.

Практичне заняття № 4 (2 год.) Сучасні геополітичні концепції

1. Англосаксонська геополітика.
2. Сучасна європейська геополітика.
3. Сучасне євразійство.
4. Сучасна східнослов'янська геополітика.
5. Доктрина Монро: історія, наслідки, сучасний стан.

Слід зауважити, що в політичній науці існує два підходи до розуміння терміну “геополітика”. Так розрізняють англосаксонське тлумачення – “geopolitics”. Інший підхід до даного поняття пов'язаний з науковою діяльністю К. Хаусхофера, завдяки якому геополітика в світовій думці набрала негативного забарвлення (“geopolitik”).

В англосаксонській політичній науці після Другої світової війни виділяють два основних напрями – атлантизм та мондіалізм. Після розпаду СРСР виникли нові течії – неоатлантизм та неомондіалізм.

Розвиток сучасної європейської геополітики в рамках консервативної революції. Варто розглянути основні напрями європейської геополітики.

Згадуючи сучасне євразійство, слід назвати основних його теоретиків – О. Дугіна, О. Проханова, Г. Зюганова. Доречно перелічити риси, які на думку О. Дугіна, повинні бути притаманні Росії як новій імперії. Також слід зупинитися на українських вчених, які досліджували євразійство.

Доктрина Монро – зовнішньополітична концепція, проголошена Дж. Монро в зверненні до конгресу 2 лютого 1823 року. Суть доктрини, фактичним автором якої був держсекретар Дж.К. Адамс, полягала в декларуванні принципу взаємного невтручання країн американського та європейського континентів у внутрішні справи одне одного (“Америка для американців”). Одночасно розвиток США тісно пов'язаний з приєднанням до них нових земель, що широко використовувалось для обґрунтування територіальної експансії. Після входження в дипломатичний лексикон у 1850 році, доктрина Монро стала основою зовнішньої політики США, модифікувалася і поступово набула більш широкої інтерпретації. Факт її міжнародного

визнання міститься у Версальському мирному договорі 1919 р. Чи актуальна ця доктрина сьогодні?

Основна література:

1. Василенко И. Геополитика в информационном обществе: новые виртуальные стратегии в борьбе за пространство // Вестник МГУ. Серия 12. – 2005. – № 6.
2. Дугин А.Г. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. – М., – 1997.
3. Замятин Д. Геополитические образы современного мирового развития // МЭиМО. – 2001. – № 11.
4. Хоруженко О. Геополітичний вимір України // Українські проблеми. – 2001. – № 21. – С. 192-204.
5. Шепелев М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Додаткова література:

1. Деменко О. Українська геополітика ХХІ ст.: євразійство чи євроінтеграція? // Людина і політика. – 2004. – № 1.
2. Дугин А.Г. Консервативная революция. – М., 1994.
3. Кирчів А. Геополітичний вимір України: синдром суми різних векторів // Молоді нації: Альманах. Спецвипуск. – К.: Смолоскип, 2000. – С. 185-193.
4. Корочанцев В. В Африке и у Китая полно козырей // Эхо планеты. – 2006. – № 48.
5. Купринюк Т. Сучасний атлантизм. Оцінка і прогнози // Віче. – 2003. – № 10.
6. Симоненко Р. Про геополітичний фактор в історії України // Український історичний журнал. – 2001. – № 3.
7. Скачко В. Настають нові часи? Завершився ювілейний самміт країн СНД в Москві // Голос України. – 2001. – 4 грудня.
8. Соболев А. Кто правитиме Хартлендом у ХХІ ст.? // Політика і час. – 2006. – № 3.
9. Соловьев Э.Г. Эсхатология больших пространств: о некоторых особенностях праворадикальной геополитической рефлексии (неоевразийство А. Дугина и “Элементов”) // Вестник МГУ. – Серия 18. – 2001. – № 2. – С. 63.
10. Шеркін С. Відповідальність лідерів і доля аутсайдерів: гострі колізії сучасної міжнародної системи // Політика і час. – 2006. – № 7/8.

Питання для самостійного опрацювання

1. У чому полягають принципи відмінності між класичною та сучасною геополітикою?
2. Який вплив мала атлантична геополітична думка на формування стратегії зовнішньої політики проти Заходу в часи “холодної війни”?
3. Обґрунтуйте тезу Ж. Тіріара про залежність Європи від радянської сили і простору. Як ідея “євро-радянської імперії” відбивається в сучасних геополітичних конфігураціях?
4. У чому полягають ідеологічні засади сучасного євразійства?
5. Охарактеризуйте евристичні можливості сучасних геополітичних концепцій під час здійснення геополітичного моделювання глобального світу майбутнього.

Практичне заняття № 5 (2 год.)

Політичний простір міжнародних відносин

1. Сутність та структура політичного простору.
2. Основні властивості політичного простору.
3. Контроль та типи контролю політичного простору.
4. Маргіналізований політичний простір.

При вивченні теми слід звернути увагу на поняття “політичний простір”, яке відноситься до числа фундаментальних категорій теорії міжнародних відносин. Політичний простір – це територіально-функціональна сфера дії політики, влади політичних інституцій, відносин, процесів та ідей.

Доречно розглянути рівні політичного простору: локальний, регіональний та глобальний. Головним елементом аналізу політичного простору є кордон. К. Хаусхофер виділив такі види кордону: наступальний, високоорганізований, кордон рівноваги, укріплений та кордон напередодні розпаду.

До структури політичного простору входять такі поля: ендемічне, прикордонне, перехресне, тотальне, метаполе, а також геополітична опорна точка. Варто згадати про геостратегічні лінії, навколо яких організовується політичний простір.

До основних властивостей політичного простору прийнято відносити такі: неоднорідність, анізотропність, розмірність, упорядкованість та зв’язність.

Важливим елементом організації політичного простору є його контроль. Розрізняють такі форми контролю: політичний, військовий,

цивілізаційний, ідеологічний, комунікаційний, інформаційний, демографічний, економічний та контроль над простором.

Розглядаючи останнє питання варто зазначити, що маргінальність – це позиційне просторове поняття і воно має сенс у певному контексті системи відносин. Маргінальне положення не зводиться до положення “між”, а складається з інших компонентів. Велике значення тут має поняття “кордон”. Треба замислитись, чи є кордон основою маргінальності та як взаємодіють і розвиваються суміжні держави?

Основна література:

1. Бэттлер А. Контурь мира в первой половине XXI века и чуть далее // МЭиМО. – 2002. – № 1.
2. Дашичев В. Политика глобального господства – от XX к XXI веку // Социально-гуманитарные знания. – 2004 – № 4.
3. Зюганов Г. Геополитика в эпоху глобализации // Наш современник. – 2002. – № 10.
4. Ильин В.В., Панарин А.С. Философия политики. – М., 1994.
5. Риттер К. О пространственных отношениях на поверхности земного шара и их влияние на ход исторического развития человечества // ПОЛИС. – 2005. – № 2.
6. Шепелев М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Додаткова література:

1. Василенко И. Геополитика в информационном обществе: новые виртуальные стратегии в борьбе за пространство // Вестник МГУ. Серия 12. – 2005. – № 6.
2. Ильин М.В. Геохронополитика – соединение времен и пространств // Вестник МГУ. Серия 12. – 1997. – № 2.
3. Моргачев С. Пространство, время и поле в мировой политике // МЭиМО. – 1989. – № 7.
4. Рябчик М. Дві України: реальні межі, віртуальні війни. – К., 2003.

Питання для самостійного опрацювання

1. Як ви розумієте зв'язок опозицій “територія – спосіб життя”, “географія – культура”?
2. Якими є характер і наслідки нееквівалентного обміну між Північчю та Півднем, Заходом та Сходом?
3. Наведіть приклади, що підтверджують правило агресивності автономій.

4. Яка територія утворює ендемічне поле України, наскільки чіткими є його кордони?
5. У чому відмінність прикордонного поля від перехресного?

Практичне заняття № 6 (4 год.)

Цивілізаційний вимір міжнародних відносин

1. Сутність цивілізаційного підходу.
2. Цивілізаційні теорії М.Я. Данилевського, О. Шпенглера, А.Дж. Тойнбі, О. Кузнецова.
3. Концепція “зіткнення цивілізацій” С. Хантінгтона.
4. Сучасні тенденції розвитку цивілізаційної теорії.

Розглядаючи перше питання, рекомендується звернути увагу на різноманітні визначення поняття цивілізації і виходячи з цього розглянути власне цивілізаційний підхід. Так цивілізація може тлумачитися як система детермінації суспільної життєдіяльності через духовне виробництво, тобто через соціальне значущі функції культури. Статус цивілізації визначається ступенем універсалізації духовних принципів буття, що утвердилися у суспільстві.

Готуючи друге питання, слід наголосити на тому, що М. Данилевський був автором російської геополітичної версії панславізму, що ґрунтувалася на: месіансько-глобалістичній концепції “Москва – Третій Рим”; антизахідницьких концепціях XVIII ст.; історіософській та політичній концепції М.М. Карамзіна; вченнях раннях слов’янофілів. У свою чергу О. Шпенглер у розвитку кожної з цивілізацій виділяє такі фази: міфосимволічну, ранню культуру, метафізично-релігійну високу культуру та пізню, заокостенілу культуру. Зверніть увагу на те, які епохи у розвитку культури виділяє науковець.

А. Тойнбі виділив класифікацію цивілізацій і їх загибель пояснює основними причинами. Якими саме? Розглядаючи концепцію Кузнецова, спробуйте виявити її недоліки.

Чи можна стверджувати про актуальність концепції “зіткнення цивілізацій” С. Хантінгтона? Спробуйте навести власні приклади.

Основна література:

1. Данилевский Н.Я. Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к Романо-германскому. – М., 1991.
2. Ионов И.Н. Теория цивилизаций на рубеже XXI века // Обществ. науки и современность. – 1999, № 2.

3. Кузнецов А. О новой модели локальных цивилизаций // Международная жизнь. – 1995. – № 4, 5.
4. Тойнбі А.Дж. Дослідження історії: У 2 т. – К., 1995.
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций, что это может означать для России // Обществ. науки и современность. – 1995. – № 3.
6. Шепелєв М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Додаткова література:

1. Василенко И.А. Политическая глобалистика. – М., 2000.
2. Глобализация. Конфликт или диалог цивилизаций? – М., 2002.
3. Зотов В. Цивилизации в XXI веке – конфликты и война или диалог сотрудничества? // Социально-гуманитарные знания. – 2004. – № 3.
4. Малашенко А.В. Мусульманская цивилизация: движение и инерция // Восток. – 1994. – № 4.
5. Неклесса А.И. Глобальный Город: творение и разрушение // Новый мир. – 2001. – № 3.
6. Поздняков Э.А. Формационный и цивилизационный подходы // МЭиМО. – 1990. – № 5.
7. Неклесса А.И. Реквием XX веку // МЭиМО. – 2000. – № 1, 2.
8. Рашковский Е. Мировые цивилизации и современность // МЭиМО. – 2002. – № 1.
9. Самуйлов С. “Диалог между цивилизациями” в ООН и США // США – Канада: экономика, политика, культура. – 2002. – № 5.

Питання для самостійного опрацювання

1. Чому цивілізаційний вимір міжнародних відносин набув особливої актуальності саме наприкінці ХХ ст.?
2. Які приклади контактів між цивілізаціями у просторі та часі наводить А. Тойнбі?
3. Якими, з позиції М. Данилевського, можуть бути наслідки встановлення глобального панування західної цивілізації?
4. Чим модель генези цивілізацій А. Тойнбі відрізняється від моделі О. Шпенглера?
5. Як ви розумієте слова Ден Сяопіна: “нова “холодна війна” між Китаєм та Америкою триває”?
6. Як в епоху “зіткнення цивілізацій” виявляється “синдром братніх країн”?
7. Наскільки адекватною є релігія як критерій ідентифікації цивілізацій?

Практичне заняття № 7 (2 год.)

Міжнародні системи

1. Виникнення і сутність системного підходу.
2. Системний підхід у міжнародних дослідженнях.
3. Теорії міжнародних систем М. Каплана, С. Хоффмана, Р. Роузкранца.
4. Сучасні теорії міжнародних систем.

Готуючись до семінару, зверніть увагу не лише на особливості поняття “теорія систем”, а й на те, ким і коли був впроваджений цей термін. До того, будь-яка система ґрунтується на певних загальносистемних засадах, а саме: специфікації, спільності, відмінності, узгодженні, цілісності, системному розподілі, адаптивному розподілі.

Існує низка системних законів. Серед них: закон оптимальних розмірів системи, закон неусталеності, закон олігополії.

Розглядаючи друге питання, слід зосередити увагу на незалежних та залежних змінних міжнародних систем. Спробуйте пояснити особливості цих двох груп.

Поясніть класифікацію міжнародних систем М. Каплана. Які макромоделі можуть розглядатися як ідеальні типи і чому лише дві з них є історично реальними – система балансу сил і вільна біполярна система.

С. Хоффман поділяє усі міжнародні системи на два типи – помірковані та революційні, розглядаючи їх як інтелектуальні конструкції або ідеальні типи, що дають змогу зрозуміти реальні конкретні системи. Основним критерієм віднесення системи до того чи іншого типу є природа цілей, які вона має на меті, і засоби, що використовуються для її досягнення.

Узагальнюючи історичний процес розвитку міжнародних відносин, Р. Роузкранц виділяє дев'ять історичних типів міжнародних систем, що існували, на його думку, в період з 1740 по 1960 рік.

Ці системи він об'єднує у дві узагальнені моделі – стабільну та нестабільну. У чому на вашу думку полягає їх особливість. Спробуйте навести приклади.

Розглядаючи інші теорії міжнародних систем, визначте переваги та недоліки біполярної та мультиполярної міжнародних систем у концепціях різних науковців.

Основна література:

1. Бэттлер А. Контурь мира в первой половине XXI века и чуть далее // МЭиМО. – 2002. – № 122

2. Богатуров А.Д. Системный подход и изучение международных отношений // Мир между двумя войнами: Избранные документы по истории международных отношений 1910-1940-х годов. – М., 1997.
3. Валлерстайн И. Критика миросистемного подхода и концепции капитализма. – М., 1992.
4. Манькин А.С. Системность в международных отношениях: причины формирования и этапы развития // Вести Моск. ун-та. Сер. 8. История. – 1992. – № 5, 6.
5. Шепелев М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Додаткова література:

1. Арон Р. Мир і війна між націями. – К., 2000.
2. Богатуров А.Д. Кризис миросистемного регулирования // Междунар. жизнь. – 1993. – № 7.
3. Дебидур А. Дипломатическая история Европы. 1814-1878: В 2 т. – Ростов на Дону, 1995.
4. Завалько Г.А. Возникновение, развитие и состояние миросистемного подхода // Обществ. науки и современность. – 1998. – № 2.
5. Кулагин В. Рождение мирового порядка // Междунар. жизнь. – 1996. – № 4.
6. Монбриаль Т. Память настоящего времени. – М., 1997.
7. Примаков Е. Международные отношения накануне XXI века: проблемы, перспективы // Междунар. жизнь. – 1996. – № 10.
8. Система, структура и процесс развития современных международных отношений / Отв. ред. В.И. Гантман. – М., 1984.
9. Храбан И. Современная система международных отношений одновекторная? // Персонал. – 2004. – № 8.
10. Шеркін С. Відповідальність лідерів і доля аутсайдерів: гострі колізії сучасної міжнародної системи // Політика і час. – 2006. – № 7/8.

Питання для самостійного опрацювання

1. Яку роль відіграє системний підхід у теорії міжнародних відносин?
2. Перелічіть особливості системи балансу сил за М. Капланом.
3. За яким принципом поділяє С. Хоффман міжнародні системи?
4. У чому, на вашу думку, полягає особливість стабільних та нестабільних систем за С. Хоффманом? Спробуйте навести приклади.

Практичне заняття № 8 (2 год.)

Міжнародні актори

1. Держава як міжнародний актор.
2. Особливості світового лідерства.
3. Імперія як міжнародний актор.
4. Сучасна держава-нація.
5. Роль суб'єктивного чинника у міжнародних відносинах.
6. Міжнародні відносини як особливий вид спілкування.

У відповіді на перше питання дайте пояснення поняттю “держава” та перелічіть основні її риси. Держава – єдина універсальна організація, що виконує функції соціального арбітра та знаряддя легалізованого примусу.

Розглядаючи особливості світового лідерства зверніть увагу на те, що поняття “світове лідерство” та “світове панування” не є тотожними між собою. З'ясуйте чому.

Зверніть увагу на дефініцію та властивості імперії. Імперія – це вища форма традиційної державності як наддержавне утворення, яке об'єднує кілька народів і країн під егідою універсальної ідеї релігійно-етичного характеру, імперія є вищою, головною та найефективнішою формою інтеграції. Чи можна стверджувати, що й сьогодні імперії є міжнародними акторами. Варто розглянути поняття “імперіалізм”. Чим він відрізняється власне від поняття імперії?

Прослідкуйте історичний розвиток держави-нації. Які тенденції розвитку держав спостерігаються сьогодні?

Суб'єктивний чинник у міжнародних відносинах – це вплив людей, їх формальних і неформальних об'єднань та створених ними інституцій на прийняття рішень з метою досягнення певних цілей, реалізації своїх інтересів та задоволення потреб. Розрізняють такі форми вияву суб'єктивного чинника:

- зовнішньополітична діяльність держави, спрямована на досягнення певних цілей;
- міжнародна політична діяльність інших міжнародних акторів;
- стихійні соціальні, політичні процеси, учасники яких не є суб'єктами міжнародних відносин і не діють цілеспрямовано;
- внутрішньодержавні соціальні та політичні процеси, що впливають на зовнішню політику держави або є наслідком цієї політики;
- діяльність окремих людей, які приймають політичні рішення та персоналізують певні міжнародні актори, здійснюють акції від їх імені.

Міжнародні відносини можна розглядати як специфічну форму спілкування. Міжнародні комунікації охоплюють широкий комплекс феноменів: від туризму й імміграційних потоків та інших персональних контактів до культурних обмінів, дипломатичних, політичних і військових контактів, а також мас-медіа та технологічні канали комунікацій.

Основна література:

1. Гумплович Л. Общее учение о государстве. – СПб., 1910.
2. Движение неприсоединения. – М., 1985.
3. Ильин М.В. Империя // Полис. – 1994. – № 2.
4. Кремень Т. Актори міжнародних відносин у глобалізованому світі // Віче. – 2003. – № 11.
5. Шеркін С. Відповідальність лідерів і доля аутсайдерів: гострі колізії сучасної міжнародної системи // Політика і час. – 2006. – № 7/8.
6. Шепелев М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Додаткова література:

1. Алимов Ю.И. Неприсоединение: история, теория, проблемы. – М., 1990.
2. Арон Р. Мир і війна між націями. – К., 2000.
3. Беггати М. Право на вмешательство: смысл и значение // Соц. и гуманитарн. науки. Зарубеж. лит. Сер. 4. Государство и право. – 1993. – № 1.
4. Белорус О.Г. Экономическая система глобализма. – К., 2003.
5. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О.Г. Білорус та ін. – К., 2001.
6. Жданов Н.В. Исламская концепция миропорядка. Международно-правовые, экономические и гуманитарные аспекты. – М., 1991.
7. Зернецька О.В. Глобальний розвиток систем масових комунікацій і міжнародні відносини. – К., 1999.
8. Ігошкін Г. Нова дійсність нейтралітету // Політика і час. – 1997. – № 10.
9. Кагарлицкий Б.Н. Глобализация и левые. – М., 2002.

Питання для самостійного опрацювання

1. Чому можна вважати імперії одним з первісних типів державності у світі?
2. У чому полягають соціально-психологічні особливості відносин між імперіями та державами-націями?

3. Які аргументи наводять прихильники тези про занепад ролі держав-націй? Який характер мають ці аргументи? Чи підтверджуються вони на практиці?
4. Наскільки роль недержавних міжнародних акторів порівняна з роллю держав?
5. Чи правильно, що держава сьогодні є відображенням найвищого ступеня громадянської ідентичності та лояльності?

Практичне заняття № 9 (4 год.) Міжнародні організації

1. Історія виникнення і діяльності міжнародних організацій.
2. Класифікація міжнародних організацій.
3. Сучасні міжнародні організації: ООН, ЮНЕСКО, Рада Європи, СОТ, МЕРКОСУР, НАФТА, АСЕАН, ІНТЕРПОЛ та ін.

Сучасною формою відносин між державами та відображенням їхньої взаємозалежності є міжнародні (міждержавні) організації. У міжнародно-політичному аспекті міжнародну (міждержавну) організацію можна визначити як об'єднання держав, засноване міжнародним договором для досягнення спільних цілей на основі співробітництва і спільних дій при поважанні суверенітету держав-членів, що має компетенцію діяльності та постійні органи, а також інші специфічні організаційні інституції (статут, процедуру роботи і прийняття рішень).

Зверніть увагу на наявні класифікації міжнародних організацій (статті Войтовича С.А. та Ковбасюк Ю.В.).

При підготовці до третього питання, розглядаючи окремо кожна з організацій, варто виділити наступне:

- Коли була створена.
- Головна мета та напрямки діяльності.
- Кількість країн-учасниць при створенні організації і на сьогодні.
- Структура організації та її інститути (голова, виконавча та законодавча влади).

Основна література:

1. Гуменюк Б. Міжнародні організації: загальні питання // Політика і час. – 1998. – № 2.
2. Зайцева О.Г. Международные организации: принятие решений. – М., 1989.

3. Илюхина Р.М. Лига Наций – 1919-1934. – М., 1989.
4. Камінський А. Вступ до міжнародних відносин. – Львів, 1995.
5. Ковбасюк Ю.В. Система міжнародних організацій: класифікація // Статистика України. – 2003. – № 3.
6. Шепелев М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Додаткова література:

1. Введение в теорию международных отношений и анализ внешней политики / Под ред. Н.А. Ломагина. – СПб., 2001.
2. Войтович С.А. Классификация международных экономических организаций как субъектов международного права // Государство и право. – 1992. – № 5.
3. Гаджиев А.С. Конец евроцентристского мира и новая конфигурация геополитических сил. – М., 1993.
4. Каспрук В. НАТО зацікавлене в майбутньому України // Надзвичайна ситуація. – 2004. – № 11.
5. Міжнародні організації в сучасному світі // Юридичний вісник України. – 2003. – 18-24 січня.
6. Міжнародні організації в сучасному світі // Юридичний вісник України. – 2003. – 25-31 січня.
7. Нутенко Н. Меркосур – страны Азии и Африки: новый этап взаимодействия // Латинская Америка. – 2006. – № 7.
8. Тоффлер Э. Война и антивоина. – М., 2005.
9. Федотов Ю. ООН – гарант международного мира и стабильности // Международная жизнь. – 2003. – № 11.
10. Черников П. Чем измерить ООН? Об оценке эффективности международной организации // Международная жизнь. – 2005. – № 2.
11. Шеркін С. Відповідальність лідерів і доля аутсайдерів: гострі колізії сучасної міжнародної системи // Політика і час. – 2006. – № 7/8.
12. Ясперс К. Будущий мировой порядок // Век XX и мир. – 1990. – № 9.

Питання для самостійного опрацювання

1. Якими аргументами можна підтвердити транснаціональний характер глобальної політики?
2. Визначте політико-правову природу міжнародних організацій. Якою мірою вони здатні виконувати покладені на них функції в умовах конфліктних відносин між їх провідними членами?
3. Що показали події навколо Югославії та Іраку щодо значущості та ефективності діяльності ООН у міжнародних кризах?

4. Чи можливо реформувати ООН? Які реформи здатні модернізувати цю установу?

Практичне заняття № 10 (2 год.)

Інструменти міжнародної політики: сила, дипломатія

1. Вайолентологія як наука.
2. Сутність і параметри сили.
3. Доктрина “балансу сил” і “теорія доміно”.
4. Політика з позиції сили.
5. Сутність визначення та форми дипломатії.

При вивченні теми слід звернути увагу на поняття “вайолентологія”. **Вайолентологія** – наука про природу сили та насильства, причини, зміст та форми їх вияву в сфері міжнародних відносин. З позицій вайолентології міжнародні відносини – це відносини сили. Головна мета міжнародної політики – це боротьба за могутність, боротьба за силу.

Розглядаючи питання про сутність та параметри сили, зверніть увагу на елементи національної сили, за Г. Моргентау, А. Бакеном, Д. Ніхтерлейном.

Ідея балансу сил полягає в тому, що кожен великий народ і держава мають свою особливу противагу. Відносно рівний розподіл сили визначається як рівновага сил, а розподіл сили – як баланс сил.

У ХХ ст. на користь “теорії доміно” свідчили події в Індокитаї (60-70-ті роки) і країнах Східної Європи та СРСР (кінець 80-х – початок 90-х років). Випадіння хоча б однієї з ланок цих “ланцюгів” спричиняло подальшу реакцію і руйнувало всю систему. Ці та інші вияви ефекту “теорії доміно” є свідченням порушення балансу сил.

Варто зауважити, що політика з позиції сили має вкрай егоцентричний характер і спрямована виключно на забезпечення власних інтересів, що шкодить міжнародній стабільності. Слід розглянути форми та різновиди такої політики: агресія, інтервенція, окупація, військова присутність, таємні операції, “дипломатія канонерок”, блокада, шантаж, санкції. Але насамперед політика з позиції сили асоціюється з поняттям “війна”.

Зверніть увагу на те, що дипломатія – це один з головних інструментів міжнародної політики, який полягає в офіційній відкритій або таємній діяльності міжнародних акторів у особі їхніх

органів зовнішніх відносин, спрямований на здійснення цілей та завдань міжнародної політики.

Хоча дипломатія є мистецтвом розв'язання міжнародних суперечностей та розбіжностей мирними засобами, проте її сутністю є примус, чим зумовлено застосування в ній стратегії настрашки. Настрашка – це не стільки війна, скільки дипломатична стратегія, оскільки її головне призначення створити загрозу застосування сили. Спробуйте визначити переваги та недоліки традиційної та нової дипломатії.

Основна література:

1. Баланс сил в мировой политике: теория и практика: Сб. статей / Под ред. Э.А. Позднякова. – М., 1992.
2. Беглов С.И. Внешнеполитическая пропаганда: очерк теории и практики. – М., 1980.
3. Дерилазова Л.В. Осмысление опыта ненасилия в международных отношениях // Вестник МГУ. Серия 18. – 2005. – № 2. – С. 126-130.
4. Капітоненко М. У термінах сили: міжнародні відносини – це реалізація національних інтересів, які сформувались у термінах сили // Політика і час. – 2005. – № 3.
5. Шепелев М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Додаткова література:

1. Алим М.А. Идейные бои. – М., 1974.
2. Арбатов А. Военно-стратегический паритет и политика США. – М., 1984.
3. Иванов О.В. Информационная составляющая современных войн // Вестник МГУ. Серия 18. – 2004. – № 4. – С. 64-70.

Питання для самостійного опрацювання

1. Яка роль сили в сучасній дипломатичній діяльності?
2. Яку теорію було б доречно використовувати щодо подій у Східній Європі та Індокитаї?
3. Яку роль відіграє міжнародна пропаганда?
4. Як впливають ідеології на сучасні міждержавні відносини?
5. У чому полягає роль зовнішньополітичних символів у міжнародно-політичній діяльності?

Практичне заняття № 11 (2 год.)

Війна в теорії міжнародної політики

1. Теорія війни в міжнародній політиці.
2. Поняття про воєнну політику.
3. Структура воєнної політики.
4. Воєнна доктрина держави.
5. Українська воєнна доктрина.

Слід приділити увагу визначенню поняття “війни”. Війна – організована збройна боротьба між державами, націями, соціальними групами. У війні використовуються озброєнні сили як головний і вирішальний засіб, а також економічні, політичні, ідеологічні та інші засоби боротьби. Війни між соціальними групами всередині країни за державну владу називаються громадянськими. За останні 5,5 тис. років було близько 14,5 тис. великих та малих війн, унаслідок яких загинуло 3,6 млрд. людей. У сучасних умовах зменшилась небезпека світової ядерної війни. Але продовжуються локальні війни – військові конфлікти пов’язані з релігійними, територіальними та національними справами.

У свою чергу воєнна політика – це частина загальної політики певних соціальних сил і спеціально створеної ними влади, що спрямована на підготовку та використання засобів збройного насильства для досягнення тих або інших класових, соціальних, національних або загальнолюдських інтересів, мети для ведення війни або протидії. Доречно розглянути які існують види воєнної політики та її функції.

Розглядаючи структуру воєнної політики, варто визначити її суб’єкти, об’єкти, мету, засоби та умови.

Воєнна доктрина – це система поглядів та положень, що встановлюють напрямок воєнної побудови, підготовки країни та озброєних сил до можливої війни, способи її ведення. Воєнна доктрина виробляється політичним керівництвом держави.

При відповіді на п’яте питання доречно скористатися таким джерелом: Питання воєнної доктрини України: Указ від 21 квітня 2005 року № 702/2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 17. – С. 9-10.

Основна література:

1. Авраменко О.А. Одна країна – дві доктрини? Воєнна доктрина України: політичні та правові основи // Політика і час. – 2004. – № 10. – С. 62-65.

2. Бодрук О. Політизація блоків, мілітаризація союзів.: Нові тенденції у сфері міжнародної безпеки // Політика і час. – 2003. – № 12. – С. 21-32.
3. Дерилазова Л.В. Осмысление опыта ненасилия в международных отношениях // Вестник МГУ. Серия 18. – 2005. – № 2. – С. 126-130.
4. Серебрянников В.В. Эволюция представлений о войне // Вестник МГУ. Серия 18. – 2004. – № 3. – С. 64-72.
5. Храбан У. Коли війни стають неможливими: концепції колективної міжнародної безпеки // Політика і час. – 2005. – № 3. – С. 75-80.

Додаткова література:

1. Бодрук О. Силова грань безпеки // Політика і час. – 2005. – № 4. – С. 47-56.
2. Горбулін В.П. Щодо стратегії національної безпеки України // Політика і час. – 2004. – № 9. – С. 40-49.
3. Горбунов Є. Воєнно-політична обстановка в Європі та світі. М., Народна армія. – 2005. – 24 травня. – С. 5-6.
4. Гончаренко О.М. Запобігання – головна риса сучасної стратегії: превентивний менеджмент, стратегія раннього попередження конфліктів і викликів регіональній безпеці в ЦСЄ // Політика і час. – 2004. – № 9. – С. 61-65.
5. Закон України “Про загальний військовий обов’язок і військову службу” від 25 березня 1992 року.
6. Лунев В. Политическая, социальная и экономическая несправедливость в мире и терроризм // Общественные науки и современность. – 2004. – № 3.
7. Питання воєнної доктрини України: Указ від 21 квітня 2005 року № 702/2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 17. – С. 9-10.
8. Пригожин А.И. Особенности четвертой мировой войны. Вестник МГУ. Серия 18. – 2004. – № 3. – С. 54-63.
9. Удод О. Деромантизація історії світових воєн: методологічні аспекти // Історія в школах України. – 2005. – № 1. – С. 45-50.
10. Шепелев М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Питання для самостійного опрацювання

1. Яке значення має війна в історії розвитку людства?
2. Які види війни ви знаєте?
3. Спробуйте охарактеризувати воєнну доктрину України.

Практичне заняття № 12 (2 год.)
Сучасна світова система від планетарного дуалізму
до багатополярного розвитку

1. Сутність геополітичних моделей сучасної світової системи.
2. Міжнародний порядок і геополітичний рівень планетарного дуалізму.
3. Походження і сутність геополітичної революції.
4. Сучасний період трансформації від планетарного дуалізму до багатополярного світу.

Сучасна світова система функціонувала в рамках трьох основних геополітичних моделей – уніполярної, біполярної та мультиполярної. Слід виявити особливості кожної з цих моделей та спробувати визначити, яка з них найбільше відповідає сучасному стану міжнародних відносин.

Розглядаючи друге питання, варто визначити такі категорії теорії міжнародних відносин: міжнародне життя, міжнародна анархія та міжнародний порядок. Також доречно ознайомитись з видами міжнародного порядку: конкурентний порядок, порядок координації та порядок субординації (гегемоніальний порядок, імперський порядок і порядок кондомініуму).

Вивчаючи поняття геополітичної революції, слід зазначити, що воно виникло відносно недавно. Вперше воно зустрічається у працях І. Валлерстайна та К. Вайтсеса, де його використовують поряд з поняттям гео економічної революції. Під цими поняттями розуміють різні явища, зокрема процес переходу від домінування у світовій економіці окремих держав до домінування регіональних утворень та альянсів, до яких входять кілька держав, що відбувається нині у світі. Геополітична революція належить до того типу стрибків, які характеризуються переважанням інтеграційних процесів над дезінтеграційними. Це виявляється у створенні як традиційних, так і нових (колоніальних) імперій, формуванні нових інституційних механізмів регулювання міжнародних відносин.

Готуючись до відповіді на четверте питання, попередньо варто ознайомитись з фазами планетарного дуалізму: фаза консолідації відносин планетарного дуалізму, фаза стабілізації відносин планетарного дуалізму, фаза дигресії відносин планетарного дуалізму, фаза експлікації планетарного дуалізму. Також, аналізуючи сучасну міжнародну політику та тенденції світового розвитку, слід визначити, яка модель міжнародних відносин формується сьогодні: уніполярна (вирішальну роль з~~в~~ якій відіграють США) чи

багатополярна (характеризується наявністю не менш як п'ятьох економічно та політично потужних держав).

Основна література:

1. Генон Р. Кризис современного мира: Пер. с фр. – М., 1991.
2. Гончарова Т.В. Кто стоял с другой стороны? // Лат. Америка. – 1996. – № 6.
3. Дугин А.Г. Консервативная Революция. – М., 1994.
4. Зарин В.А. Запад и Восток в мировой истории XIV-XIX вв. (Западные концепции общественного развития и становления мирового рынка). – М., 1991.
5. Фесенко М. Цей багатополосний світ. Формування сучасної системи міжнародних відносин // Політика і час. – 2005. – № 12.
6. Шепелев М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Додаткова література:

1. Бабурин С.М. Территория государства: правовые и геополитические проблемы. – М., 1997.
2. Бэттлер А. Контуры мира в первой половине XXI века и чуть далее // МЭиМО. – 2002. – № 1.
3. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм XV-XVIII вв. Т. 3. Время мира. – М., 1992.
4. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века. – М.: Логос, 2003. – 368 с.
5. Гегель Г. Философия права. – М., 1999.
6. Горбач В.И. Проблемы диалектических противоречий. – М., 1972.
7. Дугин А.Г. Мистерии Евразии. – М., 1996.
8. Ивонин Ю.Е. У истоков европейской дипломатии нового времени. – Минск, 1984.
9. Риттер К. О пространственных отношениях на поверхности земного шара и их влияние на ход исторического развития человечества // ПОЛИС. – 2005. – № 2.
10. Шеркін С. Відповідальність лідерів і доля аутсайдерів: гострі колізії сучасної міжнародної системи // Політика і час. – 2006. – № 7/8.

Питання для самостійного опрацювання

1. Чи впливає криза сучасної світової системи на планетарний дуалізм?
2. У чому полягає сенс протистояння Сходу та Заходу?
3. У чому проявляється роль планетарного дуалізму як основна суперечність сучасної світової системи?
4. Який вплив мала геополітична революція на долю Східної Європи.

Практичне заняття № 13 (2 год.)

Глобальні процеси сучасності

1. Глобалізація та її вплив на міжнародні відносини.
2. Вплив демографічних процесів, технологічної та інформаційної революції на міжнародні відносини.
3. Транснаціоналізація міжнародних відносин та глобалізація політики.
4. Вплив процесу мондіалізації на глобальний розвиток.
5. Демократичні та неототалітарні тенденції глобального розвитку.

Варто звернути увагу на те, що в основі глобалізації лежить історичний процес освоєння людиною всіх придатних для проживання територій на земній кулі. Глобалізація є об'єктивним, природним процесом становлення єдиної загальнопланетарної техносфери і цілісного світового господарства, формування загальнопланетарного інформаційного поля.

Доречно зауважити при відповіді на друге питання, що найважливішою з головних тенденцій сучасного світового розвитку є різке збільшення населення Землі та посилення демографічного дисбалансу між багатими і бідними країнами. Головний приріст населення відбувається переважно за рахунок країн, що розвиваються. Також демографічна проблема тісно пов'язана з проблемою темпів економічного зростання. Важливими наслідками змін у прирості населення у сфері міжнародної безпеки є потенційне розширення масштабів соціальної невдоволеності, політичної нестабільності та регіональних війн.

Транснаціональні зрушення загрожують майбутньому національних держав, що пов'язано із зростанням ролі транснаціональних сил у сучасній світовій політиці.

Розширення сфери діяльності ТНК і збільшення руху капіталів призводить до поступового розмивання економічних кордонів між окремими державами. Нові системи комунікацій – такі як Internet і всевітня мережа www (world wide web), є одним з головних засобів трансформації політичних, економічних, правових структур. Телекомунікаційна й інформаційна технології формують новий глобальний простір-час, в якому завдяки можливостям миттєвої передачі інформації на будь-яку відстань локальне стає всевітнім, а всевітнє – локальним.

Важливим виявом глобалізації у політичній сфері є поширення демократії. Нині демократизація переходить від фази експансії до фази консолідації. Майбутнє демократії у колишніх країнах

соціалістичного табору є невизначеним. Найбільші перешкоди на шляху до демократії притаманні незахідним і незаможним країнам.

Говорячи про вплив мондіалізації на глобальні процеси, слід пояснити це явище. **Мондіалізація** – це політико-управлінська сутність глобалізації, яка полягає у цілеспрямованій стратегії з перетворення людської цивілізації на уніфікований об'єкт глобального управління. Водночас, сучасна мондіалізація, на відміну від християнського універсализму і секулярного гуманізму, не має на меті єднання народів, світове громадянство та об'єднання націй у глобальне громадянське суспільство, а є глобальною стратегією, оскільки її об'єкт – уся планета. Феномен мондіалізації можна визначити як процес свідомого перетворення світу на відкриту цілісну систему.

Структурною, інституційною основою мондіалізації є ТНК, яких налічується близько 40 тис., що здатні переміщувати ресурси з однієї точки планети в іншу. Штаб-квартири більшості з них розташовані у США.

Доречно наголосити, що мондіалізація і демократія – взаємовиключні поняття. Якщо в умовах національної держави демократія функціонує як механізм публічної політики, то під впливом транснаціоналізації її можливості істотно знижуються.

Соціальна прірва посилюється внаслідок інформаційно-телекомунікаційної революції. Глобальна інформатизація і комп'ютеризація, супутниковий зв'язок, кабельні радіо і телебачення роблять технічно можливими не тільки систематичну ідеологічну індоктринацію, а й управління індивідуальною, груповою і масовою свідомістю і поведінкою людей, електронний контроль за життям, напрямом думок людей.

На порозі ХХІ ст. з'явилися і нині активізуються чинники, які сприяють посиленню тоталітарних тенденцій суспільного розвитку. Розуміння мондіалізації як процесу неототалітарної трансформації світового порядку дає підстави для висновку про те, що вона є феноменом, за своєю сутністю протилежним глобалізації.

Основна література:

1. Бек У. Что такое глобализация? / Пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника. – М., 2001.
2. Белорус О.Г. Глобальные трансформации и стратегии развития. – К., 2000.
3. Головатый Н. Глобализация как средство уничтожения национального государства // Персонал. – 2004. – № 11.
4. Косолапов Н. Глобализация: территориально-пространственный аспект // МЄиМО. – 2005. – № 65

5. Худайкулова А. Современные международные отношения: импликации нового контекста взаимозависимости // ПОЛИС. – 2005. – № 6.
6. Шепелев М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – К.: Вища школа, 2004.

Додаткова література:

1. Дробот Г. Транснациональные корпорации как субъекты международных отношений // Социально-гуманитарные знания. – 2005. – № 2.
2. Льюшана Е. Глобалізація і постмодерне суспільство // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 4.
3. Кухта Б.Л. Основи політичної науки: політична свідомість і культура. – Л.: Кальварія, 1998. – 554 с.
4. Модельські Дж. Еволюція глобальної політики // ПОЛИС. – 2005. – № 3.
5. Соловьев А.И. Политология: политическая теория, политические технологии. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 559 с.
6. Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. – М.: 1999. – 559 с.
7. Пугачев В.П. Политология: Справочник студента. – М.: Изд-во АСТ, 2001. – 576 с.
8. Фефанов О. Агрессия лжи. – М., 1987. – 432 с.

Питання для самостійного опрацювання

1. Якими є основні підходи до осмислення загального історичного спрямування світового розвитку?
2. Як вікова структура населення держави впливає на рівень її безпеки?
3. У чому проявляються політичні передумови встановлення глобального неототалітаризму й наскільки ймовірні їх реалізації?

Практичне заняття № 14 (4 год.) Україна на міжнародній арені

1. Становлення України як суб'єкта міжнародних відносин: етапи, внутрішні та зовнішні чинники.
2. Україна та ЄС у роки незалежності:
 - 1) Історичні шляхи зближення України та Європи;
 - 2) Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС;
 - 3) Стратегія інтеграції України до ЄС та ЄС до України;

- 4) Загальні засади наближення законодавства України до законодавства ЄС;
 - 5) Перспективи розвитку відносин між Україною та ЄС у XXI ст.
3. Україна та інші міжнародні організації.

При підготовці до відповіді на перше питання доречно було б згадати історію України від Київської Русі до становлення незалежності.

У другому питанні слід проаналізувати історію дипломатичних відносин України з Західною Європою, зокрема діяльність київських князів, козацьких гетьманів, Центральної ради, Гетьманату Скоропадського, Директорії.

Доречно було б ознайомитись з текстом Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. Варто обговорити дискусійне питання про позитивні та негативні наслідки для України при входженні до ЄС.

Розглядаючи третє питання, зверніть увагу на членстві та ролі України в СНД. При цьому варто скористатися текстом Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав. Чималу увагу заслуговує питання членства України в ООН та інших організаціях.

Основна література:

1. Бжезинський З. Україна повинна стати європейською державою // Сучасність, 1992. – № 3.
2. Видрін Д., Табачник Д. Україна на порозі XXI ст. Політичний аналіз. – К., 1995.
3. Крючков Г. К вопросу о стратегическом выборе Украины // Віче. – 1999. – № 3.
4. Литвин В. Зовнішня політика України: 1990-2000 рр. // Віче. – 2001. – № 1. – С. 16-46.
5. Нова Українська дипломатія – у конкретних проектах // Урядовий кур'єр. – 2005. – № 161. – С. 4-5.
6. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки / За ред. А.С. Гальчинського. – К.: НІСД, 2003. – 345 с.

Додаткова література:

1. Бжезинський З. Сприяти консолідації геополітичного плюралізму в межах колишнього СРСР // Україна, Європа, Світ. – 1994. – № 8-11.
2. Василенко С. Перспективи інтеграції України в Європейський процес // Нова політика. – 2000. – № 6. – С. 12-17.
3. Гончаренко О. Поширення НАТО і Україна // Економічний часопис. – 1997. – № 4.

4. Касьяненко А. Центральна Азія – регіон перспектив // Політика і час. – 2005 – № 3. – С. 54-57.
5. Концепція національної безпеки України // Розбудова держави. – 1997. – № 4.
6. Новій Україні – нову зовнішню політику (круглий стіл) // Політика і час. – 2005. – № 3. – С. 12-24.
7. Пахомов Ю. Цивілізаційні виклики і сучасна Україна // Політична думка. – 1997. – № 1.
8. Перепилиця Г. Внутрішні чинники формування зовнішньої політики України // Політика і час. – 2004. – № 11. – С. 32-45.
9. Попеску І. Актуальні проблеми розвитку внешнеполитических приоритетов Украины // Персонал. – 2004. – № 6. – С. 10-15.
10. Україна і Росія в новому геополітичному просторі: аспекти взаємовідносин // Віче. – 1995. – № 7.
11. Україна та новий світопорядок // День. – 2005 р. – 10 липня. – С. 4.
12. Україна у міжнародних відносинах ХХ ст.: Навч. посібник. – Львів: Світ, 2004.
13. Чалый В., Пашков М. Реалии и перспективы стратегического партнерства // www.zerkalo-nedely.com
14. Щёкин Г. Цивилизационный аспект глобализации и место в ней Украины и Польши // Персонал – 2005. – № 6. – С. 32-36.
15. Щокін Г. Україна – центр, а не периферія Європи // Персонал +. – 2005. – № 29. – С. 7.
16. Гальчинський А. Нові можливості євроінтеграційної стратегії України // Політика і час. – 2003. – № 8.
17. Голуб Н., Клімкін П. Україна та міжнародні організації: Інформаційно-довідкове видання. – К.: Кондор, 2003.
18. Курас І. ЄС – не вигадка чогось нового // Віче. – 2003. – № 10.
19. Фомин С. Розширення ЄС: момент істини для України // Політика і час. – 2004. – № 7. – С. 44-49.
20. Черешнюк В. Україна – ЄС: проблеми співробітництва та шляхи їх вирішення // Право України. – 2004. – № 2.

Питання для самостійного опрацювання

1. Розкрийте співвідношення стабілізуючих та дестабілізуючих факторів функціонування Ялтинської системи.
2. Як перспектива відновлення біполярного світу може вплинути на геополітичне положення України та її зовнішній орієнтир?
3. Коли Україна стала членом ООН?